

บทที่ ๑

บทนำ

ปัญหาในการวิจัย

ปัญหาที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้คือ สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมในสังคมไทย โดยเฉพาะพฤติกรรมที่เป็นการกระทำต่อตนเองตามคำรายงานของนักเรียน ครูและผู้ปกครอง ว่ามีการกระทำกันด้วยความถี่ที่มากน้อย เพียงใดและมีแนวโน้มที่จะทำมากน้อยเพียงใด

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสองทศวรรษที่ผ่านมา ความสนใจของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมของบุคคลต่าง ๆ ในสังคมได้เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ สาเหตุของปรากฏการณ์นี้สามารถพิจารณาได้ ๒ สถานคือ ประเด็นแรกในแง่ความรู้ได้เกิดทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของกลุ่มประเทศทางตะวันตก ที่เสนอโดยโคลเบอร์ก (Kohlberg, ๑๙๖๓) และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Bandura, ๑๙๗๑) แล้วเข้ามาอิทธิพลต่อการคิดและการวิจัย ส่วนอีกประเด็นพิจารณาในทางปฏิบัติก็คือ การเกิดปัญหาทางพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับความประพฤติของเยาวชน ความสนใจดังกล่าว มิได้จำกัดเฉพาะในต่างประเทศเท่านั้น ในสังคมไทยก็มีการตื่นตัวศึกษาค้นคว้าและวิจัยเพิ่มมากขึ้นด้วย

เนื่องจากสภาพของสังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและสังคม มีการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผนวกกับการรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาในสังคมไทย ทำให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคมเปลี่ยนแปลง และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางคตินิยมของการดำรงชีวิตและการประพฤติปฏิบัติ หรืออีกนัยหนึ่งการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับระบบค่านิยมได้ส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล ไม่ว่าจะสิ่งใดจะเป็นเหตุก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นก็คือ พฤติกรรมบางประการของสมาชิกในสังคมมิได้เป็นไปตามแนวทางจริยธรรมที่พึงประสงค์ของสังคม จึงทำให้เกิดปัญหาจริยธรรมสืบเนื่องนานาประการ ดังเช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการกระทำผิดของเยาวชน เป็นต้น) เกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยนั้น ได้มีผู้สรุปสาเหตุไว้ ๒ ประการคือ

สาเหตุที่จากระบบเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามแนวของทุนนิยม และมาจากข้อจำกัด บางประการในระบบการศึกษาเอง (อานวย ทะพินค์แก และ ชยันต์ วรธนะภูติ ๒๕๒๒:๒๐๕)

ด้วยเหตุนี้ปัญหาจริยธรรมจึงเป็นปัญหาสังคมและเป็นปัญหาทางการศึกษาอย่างยิ่ง ดังคำกล่าวของ อานวย ทะพินค์แก และ ชยันต์ วรธนะภูติ (๒๕๒๒ : ๑๔๕) ว่า การที่สังคม มีปัญหาต่าง ๆ ดังที่พบเห็นกันอยู่ เหตุส่วนหนึ่งก็มาจากความล้มเหลวของระบบการศึกษานั้นเอง

ดังนั้นข้อสรุปและเสนอแนะของนักศึกษาส่วนใหญ่จึงมักจะเป็นไปในทำนองคล้ายคลึง กันว่า ให้มีการปรับปรุงระบบการศึกษาให้ดีขึ้นกว่าเดิม และให้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ สำคัญในการแก้ปัญหาจริยธรรมของสังคม *

หลักฐานเด่นชัดที่แสดงถึงความพยายามที่จะใช้การศึกษาเพื่อแก้ปัญหาจริยธรรมได้แก่ แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังเช่นแผนการศึกษาแห่งชาติ ทศวรรษที่ ๒๕๒๐ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะเวลาที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) และจากหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ ต่างก็ระบุ จริยศึกษาหรือการสร้างเสริมจริยธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของการศึกษาและเป็นสิ่งสำคัญที่ จะต้องเสริมสร้างเพื่อให้เยาวชนไทยมีบุคลิกลักษณะ อุบิสัย และพฤติกรรมที่ดีงาม เป็นที่พึง ปรารถนาของสังคม อย่างไรก็ตามระบบการศึกษาเองก็มีข้อจำกัดอยู่หลายประการที่ไม่เอื้อ ต่อการแก้ปัญหาจริยธรรมของสังคม ดังเช่น

๑. บทบาทอันจำกัดของการศึกษา เนื่องจากการศึกษาเป็นเพียงระบบย่อย (Sub-system) หนึ่งในสังคมที่ถูกกำหนดโดยระบบใหญ่และระบบย่อยอื่น ๆ เมื่อสังคมเปลี่ยนไปสู่ ระดับที่ซับซ้อน การศึกษาก็มีบทบาทสลบซับซ้อนมากขึ้นด้วย

๒. จุดอ่อนของกลไกในการปลูกฝังจริยธรรม ในฐานะที่การศึกษาเป็นสถาบันหนึ่ง ที่ทำหน้าที่ปลูกฝังจริยธรรม การศึกษาในตัวของมันเองก็มีจุดอ่อนที่ทำให้ทำหน้าที่นี้ไม่ได้สมบูรณ์ จุดอ่อนเหล่านี้เกิดขึ้นภายในระบบการศึกษาเองได้แก่

ก. การใช้หลักสูตร ผู้ใช้หลักสูตรบางส่วนยังไม่เข้าใจจุดมุ่งหมายของหลักสูตร อย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าในหลักสูตรได้สอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับจริยธรรมไว้ในเกือบทุกวิชาก็ตาม แต่ผู้ใช้หลักสูตรไม่เข้าใจจุดมุ่งหมายและวิธีการถ่ายทอดเพื่อปลูกฝังจริยธรรมเหล่านั้น จึงเป็น เหตุให้การพัฒนาจริยธรรมไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร

ข. พฤติกรรมการสอนของครู สาเหตุหนึ่งที่ทำให้การปลูกฝังจริยธรรมไม่ได้ผลเท่าที่ควร เป็นเพราะวิธีการสอนโดยส่วนใหญ่ที่ใช้กันอยู่ในโรงเรียนมีลักษณะของ "การสั่งสอน" (Directive Teaching) โดยครูมีบทบาทของผู้มีอำนาจเด็ดขาด (Authoritarian) ที่จะกำหนดว่านักเรียนควรจะเรียนอะไรและอย่างไร วิธีการสอนเช่นนี้เป็นการจำกัดเสรีภาพในการเรียนของผู้เรียน ฉะนั้นจึงเกิดปัญหาในการปลูกฝังจริยธรรมให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

ค. ผู้สอนจริยธรรม ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สอนจริยธรรมมีอยู่ ๓ ประการคือ คุณสมบัติและหน้าที่ของการสอนจริยธรรม และการวางตัวในฐานะ เป็นตัวอย่าง ในประการแรกครูผู้ทำหน้าที่สอนจริยธรรมไม่ได้รับการเตรียมตัวให้ทำหน้าที่สอน ในบางครั้งจะพบว่าโรงเรียนจะมอบหมายให้ครูที่ไม่ถนัดในวิชาใดวิชาหนึ่งมาสอนจริยธรรม ครูเองก็ขาดความเข้าใจและความมั่นใจในวิชาการดังกล่าว จนมองว่าเป็นภาระหน้าที่ที่น่าเบื่อหน่าย นอกจากปัญหาดังกล่าวนี้อีกครูยังไม่ได้อำนาจในฐานะ เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่นักเรียน ครูหลายคนไม่ได้ปฏิบัติสิ่งที่ตัวเองสอน จึงทำให้ผู้เรียนเกิดความสับสนในจริยธรรม

๓. ข้อจำกัดของการศึกษาในการปลูกฝังพฤติกรรมจริยธรรม การศึกษามีความมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติและพฤติกรรม เนื่องจากการสอนในด้านจริยธรรมนั้น เป็นการให้ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับอะไรควรไม่ควร แต่ไม่ได้เป็นการฝึกฝนในด้านพฤติกรรมของผู้เรียนไปด้วย การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้จึงจำกัดอยู่ในระดับความสามารถเชิงสมองในการจดจำบทเรียน ไม่ได้เป็นการวัดพฤติกรรมว่าผู้เรียนหลังจากได้รับความรู้แล้วจะสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้หรือไม่ การสอนจริยธรรมจึงไม่สามารถที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันระหว่างความรู้และพฤติกรรมได้ เพียงแต่หวังว่าเมื่อมีความรู้สึกความสำนึกในด้านจริยธรรมแล้ว คงจะมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความสำนึกนั้น

จากสภาพปัจจุบันและปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว ผลักดันให้สถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในและนอกกระทรวงศึกษาธิการทำการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมอย่างจริงจัง เพื่อจุดมุ่งหมายร่วมกันในการแสวงหาและกำหนดแนวทางพัฒนาสังคมเสียใหม่ และแก้ไขกลไกใน

ในระบบการศึกษา โดยเฉพาะปรับปรุงการสอนจริยธรรมในโรงเรียน ที่เนื่องมาจากข้อจำกัดทางการศึกษาในด้านหลักสูตร วิธีสอนและตัวผู้สอน เพื่อสร้างสำนักทางจริยธรรมให้แข็งแกร่งสำหรับที่จะควบคุมพฤติกรรมให้ได้มากที่สุด/ การดำเนินงานของสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ กระทำในรูปการจัดกิจกรรม เช่นการประชุม การสัมมนา และโครงการวิจัย ตัวอย่างโครงการที่สำคัญคือ โครงการวิจัยการศึกษาจริยธรรมไทย ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นโครงการ ๒ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๒๔) มีแผนงาน ๔ ขั้นตอน เริ่มต้นโดยจัดประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมขึ้นเมื่อวันที่ ๒๒ - ๒๗ มกราคม ๒๕๒๓ ณ วิทยาลัยครูอุบลราชธานี การประชุมแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง ในช่วงแรกเป็นการประชุม สัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อวิเคราะห์ความหมายจริยธรรม วิเคราะห์รากฐาน โครงสร้างและทฤษฎีการเกิดจริยธรรม การจัดหมวดหมู่ประเภทของจริยธรรม จริยธรรมที่จำเป็นสำหรับสังคมไทย และการสร้างเสริมคุณสมบัติของจริยธรรม ส่วนในช่วงที่สอง เป็นการประชุมของคณะทำงานเพื่อการวิจัย หลักจริยธรรมที่ได้จากการจัดอันดับความสำคัญของผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมทางวิชาการครั้งนี้มี ๘ ประการ ตามลำดับจากสำคัญมากที่สุดคือ การไม่ฉ้อฉลธรรม การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา เมตตา-กรุณา สติ-สัมปชัญญะ ความไม่ประมาท ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และ ศิริ-โหดตบตะแฉ่งแผนงานขั้นที่สอง คือการสร้างเครื่องมือวัดระดับพัฒนาการทางจริยธรรม และขั้นที่สามคือ สร้างเกณฑ์ปกติ (Norm) ของระดับพัฒนาการทางจริยธรรม ขั้นสุดท้าย คือการศึกษาหารูปแบบของการสอน เสริมสร้างพัฒนาการทางจริยธรรมและทดลองสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรูปแบบของการเรียนการสอนจริยธรรม และเพื่อหารูปแบบของการสอนที่เหมาะสม ส่วนหลักจริยธรรมที่จะศึกษาก็ได้แก่หลัก ๘ ประการ ที่เป็นผลจากการจัดอันดับของผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมทางวิชาการที่กล่าวมาแล้ว (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ ๒๕๒๓)

ความพยายามที่จะศึกษาจริยธรรมของสังคมไทย มิได้จำกัดเพียงโครงการของกรม-วิชาการ กระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น สำนักงานคณะกรรมการ-การศึกษาแห่งชาติ โดยการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาก็ได้จัดทำโครงการวิจัยและสัมมนาเรื่องจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อ แสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติกรรม (Actual Behavior) ทางจริยธรรมของคนไทย
๒. เพื่อแสวงหาลักษณะที่เป็นอุดมคติ (Ideal) ทางจริยธรรมสำหรับคนไทย

๓. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของลักษณะที่เป็นอุดมคติทางจริยธรรมกับพฤติ -
กรรมจริยธรรมของคนไทย

๔. เพื่อกำหนดปทัสสถาน (Norm) ทางจริยธรรมสำหรับคนไทย และแสวงหาแนว
ทางที่จะนำไปสู่การปรับพฤติกรรมทางจริยธรรมของคนไทยให้ได้ตามปทัสสถาน

ในการแสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทย คณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ ได้เริ่มต้นโดยการจัดสัมมนาขนาดเล็ก โดยนำผลการวิจัยเรื่องค่านิยมไทย
: เครื่องมือในการสำรวจวัดของ ดร.สุนทรี โคมิน กับ ดร.สนิท สัมครการ (๒๕๒๒) ซึ่ง
จะเรียกย่อว่า ระบบค่านิยมไทย มาเป็นประเด็นของการอภิปราย เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม
๒๕๒๓ ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การสัมมนามีวัตถุประสงค์ คือ

- ก. เพื่อศึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผลการวิจัยเรื่องระบบค่านิยมไทย
- ข. เพื่ออภิปรายข้อค้นพบของการวิจัยในแง่ต่อไปนี้
 ๑. ค่านิยมที่คิดว่ายังไม่กระจ่างควรวิจัยต่อไป
 ๒. ค่านิยมที่ตรงกับผลการวิจัยที่แล้ว ๆ มา
 ๓. ค่านิยมที่ยอมรับ เป็นกลุ่มค่านิยมที่ได้ค้นพบและยอมรับว่าเป็นสภาพที่เป็นอยู่
เกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมที่จะดำเนินการต่อไป

ค. เพื่อช่วยวางแนวทางสำหรับการวิจัย เพื่อแสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติ -
กรรมจริยธรรมที่จะดำเนินการต่อไป

ผลของการสัมมนาและอภิปราย นับเป็นแนวทางในการวิจัยสภาพที่เป็นจริงของพฤติ -
กรรมจริยธรรมได้เป็นอย่างดี ขึ้นต่อไปของโครงการวิจัย คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
ได้มอบหมายให้คณะวิจัยดำเนินการวิจัย เป็น ๓ คณะ ดังนี้

คณะที่ ๑ ด้านปรัชญา มี ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์ เป็นหัวหน้าคณะวิจัย
เพื่อแสวงหาลักษณะจริยธรรมที่เป็นอุดมคติสำหรับคนไทย

คณะที่ ๒ ด้านมานุษยวิทยา มี ศาสตราจารย์ ดร.พทยา สายหู เป็นหัวหน้าคณะวิจัย
เพื่อแสวงหาสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงมานุษย -
วิทยา

คณะที่ ๓ ด้านจิตวิทยาสังคม มี รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยพร วิชาวุธ เป็นหัวหน้าคณะวิจัย เพื่อแสวงหาสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงจิตวิทยาสังคม

ในการแสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงจิตวิทยาสังคมนั้น ได้กำหนดแบ่งจริยธรรมที่ต้องการศึกษาออกเป็น ๒ มิติ มิติที่หนึ่งเป็นประเภทการกระทำที่แสดงให้ปรากฏในสภาพการณ์ต่าง ๆ ส่วนมิติที่ ๒ เป็นองค์ประกอบจริยธรรม

มิติที่หนึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทคือ สิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจ สังคมตนเอง

มิติที่สองแบ่งออกเป็น ๓ องค์ประกอบคือ กระบวนการทางปัญญาเกี่ยวกับจริยธรรม (Moral Cognition) ปฏิกริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction) พฤติกรรมจริยธรรม (Moral Behavior) ทั้งสองมิติรวมกันเป็นโครงการใหญ่ ๑๔ โครงการ ดังนี้

องค์ประกอบจริยธรรม	ประเภทการกระทำ				
	สิ่งแวดล้อม	การเมือง	เศรษฐกิจ	สังคม	ตนเอง
กระบวนการทางปัญญา	๑	๒	๓	๔	๕
ปฏิกริยาทางจริยธรรม	๖	๗	๘	๙	๑๐
พฤติกรรมจริยธรรม	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕

ตั้งนั้นการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองนี้ จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเพื่อแสวงหาสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงจิตวิทยาสังคม จากโครงการใหญ่รวม ๑๔ โครงการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองตามคำรายงานของนักเรียน ครูและผู้ปกครอง จากโครงการใหญ่การวิจัยนี้คือหมายเลข ๑๔

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อแสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองตามคำรายงานของนักเรียน ครูและผู้ปกครอง ว่า (๑) เคยทำบ่อยเพียงใด

(๒) มีแนวโน้มจะทำมากขึ้นเพียงใด (๓) เคยเห็นคนอื่นทำบ่อยเพียงใด และ (๔) คิดว่าคนอื่นมีแนวโน้มจะทำมากขึ้นเพียงใด

๒. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองตามคำรายงานของนักเรียน ครูและผู้ปกครอง จำแนกตามตัวแปรเพศ ศาสนา สถานภาพ สภาพความเป็นเมือง ภูมิภาค และอาชีพหลักของครอบครัว

วิธีศึกษาพฤติกรรมจริยธรรม

การศึกษาพฤติกรรมโดยทั่วไป สามารถกระทำได้หลายวิธีด้วยกันดังเช่น การสังเกตพฤติกรรมโดยตรง การใช้แบบทดสอบ และคำรายงาน เป็นต้น ซึ่งแต่ละวิธีก็มีทั้งข้อดีและข้อจำกัดเฉพาะเรื่อง ดังเช่น การสังเกตโดยตรง มีข้อดีในแง่ที่ได้ข้อมูลตามสภาพที่เป็นจริงมากที่สุด ถ้าหากป้องกันการบิดเบือน หรือการรู้ตัวของผู้สังเกตได้ ในขณะที่การใช้แบบทดสอบมีข้อดีในแง่ที่สะดวกกับการเก็บข้อมูลจำนวนมาก ส่วนคำรายงานก็มีข้อดีในแง่ที่เหมาะสมสำหรับพฤติกรรมภายในที่ไม่สามารถสังเกตได้ เป็นต้น

เนื่องจากการศึกษาพฤติกรรมจริยธรรม เป็นการศึกษาพฤติกรรมทั้งที่เป็นพฤติกรรมภายในบุคคลในรูปของความรู้สึกนึกคิด และที่เป็นพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออกในสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นจึงสามารถใช้ข้อมูลเพื่อการศึกษาได้ ๒ ประเภท คือหนึ่งพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออกเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้อื่น และสอง คำรายงานของแต่ละคนเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ตนเคยทำหรือไม่เคยทำ

แม้ว่าในการศึกษาพฤติกรรมโดยทั่วไป การสังเกตพฤติกรรมภายนอกจะสามารถกระทำด้วยความสมบูรณ์และน่าเชื่อถือสูงมาก แต่ในการศึกษาพฤติกรรมจริยธรรม การสังเกตพฤติกรรมภายนอกมีปัญหาสำคัญ ๓ ประการคือ

๑. พฤติกรรมจริยธรรมแต่ละพฤติกรรมประกอบด้วยพฤติกรรมย่อย ๆ หลายพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องต่อเนื่องกัน และอาจต้องใช้เวลายาวนานกว่าจะครบวัฏจักร และหากมีการสังเกตไม่ครบถ้วน เช่น มิได้สังเกตพฤติกรรมย่อยบางพฤติกรรม ในกระบวนการของพฤติกรรมย่อยทั้งหมด การสรุปผลการสังเกตก็จะคลาดเคลื่อนได้ง่ายมาก

๒. พฤติกรรมจริยธรรมที่แสดงเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้อื่น มักเป็นพฤติกรรมทางบวก ส่วน

พฤติกรรมทางลบนั้นมัก เป็นการลักลอบกระทำ การติดตามสังเกตพฤติกรรมทางลบจึงทำได้ยากมาก

๓. พฤติกรรมจริยธรรมบางอย่าง เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เรียกว่า มโนกรรม เช่น ความละอายใจ ความภาคภูมิใจ ความรู้สึกผิด และความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ยากต่อการสังเกต และการสรุปผลการสังเกตก็อาจคลาดเคลื่อนได้ง่ายมากเช่นกัน

เนื่องจากมีข้อจำกัดในการสังเกตพฤติกรรมจริยธรรมดังกล่าว ในการสำรวจพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงใช้ข้อมูลจากคำรายงาน ซึ่งแม้จะมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการลืม การจำผิด การบิดเบือน หรือแม้แต่ความไม่จริงใจของผู้ตอบอยู่บ้าง แต่ก็ เป็นวิธีการที่มีข้อดีอยู่หลายประการ คือ

๑. คำรายงานสามารถให้ข้อมูลได้ครอบคลุมพฤติกรรมทั้งในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต
๒. คำรายงานสามารถให้ข้อมูลทั้งที่เป็นพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออกเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้อื่น และพฤติกรรมภายในที่เป็นความนึกคิด และความรู้สึกของบุคคลนั้น ๆ
๓. คำรายงานสามารถให้ข้อมูลได้ทั้งพฤติกรรมที่เกิดกับผู้รายงานเอง และพฤติกรรมภายนอกของผู้อื่นซึ่งผู้รายงานรับรู้

จากลักษณะและคุณประโยชน์ของคำรายงานทั้ง ๓ ประการนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ข้อมูลจากคำรายงานเพื่อการศึกษาในครั้งนี้ และพยายามทำให้คำรายงานมีความเชื่อถือสูงสุด โดยการชี้แจงวัตถุประสงค์และคุณประโยชน์ของผลการวิจัย สร้างความคุ้นเคย ตลอดจนการให้ผู้รายงานไม่ต้องแจ้งชื่อของตนในแบบสำรวจ เพื่อความสบายใจการรายงานพฤติกรรมของตนตามความเป็นจริง

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายจริยธรรม

จริยธรรม (Moral หรือ Morality) มีความหมายคล้ายหรือใกล้เคียงกับจริยศาสตร์ (Ethics) ซึ่งเป็นการค้นหาความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติในสังคมว่าอย่างไรถือว่า

ถูกหรือดี ควรประพฤติ และอย่างไรที่ถือว่าผิดหรือชั่วไม่ควรประพฤติ แล้ววางหลักกำหนด เป็นมาตรฐานไว้ (พระยาอนุนามราชธน ๒๔๑๖ : ๔๐๔)

ในทรรณะของนักการศึกษาไทย ดังเช่น ก่อ สวัสดิพิทักษ์ (อ้างถึงใน กร่าง ไพรวรรณ ๒๔๒๓ : ๑๔๒) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า หมายถึงประมวลความประพฤติและความนึกคิดในสิ่งที่ตั้งงาม เหมาะสม

ส่วน แสง จันทร์งาม (๒๔๒๓ : ๒๑๔) อธิบายความหมายจริยธรรมว่า หมายถึง คุณภาพของจิตที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของคน

จริยธรรมในทรรณะของนักจิตวิทยา เช่น บราวน์ (Brown ๑๙๖๔ : ๔๑๑ - ๔๑๒) ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่าหมายถึง ระบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกการกระทำที่ ถูกออกจากการกระทำที่ผิด บราวน์เชื่อว่าจริยธรรมของบุคคลและสังคมนั้น เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จริยธรรมของบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงได้เองตามธรรมชาติ เนื่องจากสาเหตุอย่างน้อย ๓ ประการคือ เปลี่ยนเพราะความขัดแย้งที่เกิดภายในจิตใจของบุคคล 2. เปลี่ยนเพราะได้รับอิทธิพลของจริยธรรม จากสังคมอื่น และ เปลี่ยนเพราะบุคคลอยู่ในสถานการณ์ที่แปลกและใหม่ บราวน์เชื่อว่าจริยธรรม เกิดขึ้นได้โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น การเรียนรู้เงื่อนไข การเรียนรู้แบบเสริมแรง และการเลียนแบบ เป็นต้น

นอกจากนี้ ชัยพร วิชชาวุธ (๒๔๒๔ : ๑๗) ยังได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า หมายถึงกฎ (Rule) สำหรับการประเมิณพฤติกรรม กฎเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้

✎ ในทรรณะของผู้วิจัยจริยธรรมหมายถึง หลักเกณฑ์หรือกฎที่บุคคลใช้ในการประเมิณว่า พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ดี ที่ถูก ที่ควรประพฤติปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม

องค์ประกอบจริยธรรม

นักจิตวิทยาได้จำแนกจริยธรรมออกเป็นหลายลักษณะต่าง ๆ กัน ดังเช่น บราวน์ (Brown ๑๙๖๔ : ๔๑๑) ได้จำแนกจริยธรรมออกเป็น ๓ มิติ คือ

๑. ความรู้ (Knowledge)
๒. ความประพฤติ (Conduct)
๓. ความรู้สึก (Feeling)

ฮอฟแมน (Hoffman ๑๙๓๙ : ๔๔๕ - ๔๖๖) ได้จำแนกองค์ประกอบจริยธรรมไว้ใกล้เคียงกับบราวน์ กล่าวคือ เขาเชื่อว่าการซึมซาบของจริยธรรม (Moral Internalization) มี ๓ กระบวนการ ที่มีอิสระจากกัน และต่างก็มีพื้นฐานเชิงประสบการณ์ต่างกัน กระบวนการทั้ง ๓ นี้ คือ

๑. ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought)
๒. ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling)
๓. พฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

จากการจำแนกองค์ประกอบจริยธรรมดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีส่วนคล้ายคลึงกัน เพียงแต่มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไปเท่านั้น อย่างไรก็ตามสามารถสรุปจำแนกองค์ประกอบจริยธรรมได้เป็น ๓ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. องค์ประกอบทางปัญญา (Cognition) อันเป็นส่วนของความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม และเป็นส่วนที่จะประเมิน หรือตัดสินว่าพฤติกรรมใดที่ดี ที่ถูก ที่ควร และพฤติกรรมใดที่ไม่ดี ไม่ถูกและไม่ควร มโนทัศน์อื่น ๆ ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Belief) การตัดสินทางจริยธรรม (Moral Judgement) การใช้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) และความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognition)

๒. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affection) หมายถึงความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมว่า มีความพอใจหรือไม่พอใจ ชอบหรือไม่ชอบ เป็นต้น มโนทัศน์อื่น ๆ ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ได้แก่ ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) ทศนคติทางจริยธรรม (Moral Attitude) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

๓. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavior) หมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงออกทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นพฤติกรรมที่ตัดสินได้ว่า ดี ไม่ดี ถูกไม่ถูก ควรหรือไม่ควร มโนทัศน์อื่น ๆ ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คำว่า "พฤติกรรมจริยธรรม (Moral Behavior)" หมายถึง พฤติกรรมเจตนาที่ผ่านกระบวนการตัดสินใจของผู้กระทำแล้วว่า เป็นพฤติกรรมที่ดี ที่ถูก สำหรับ ตน และเป็นพฤติกรรมที่ตนควรกระทำในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ซึ่งสามารถตัดสินได้ว่าดี ไม่ดี ถูก ไม่ถูก ควรไม่ควร

พฤติกรรมต่อตนเองและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการพิจารณาประเภทของพฤติกรรมที่มนุษย์ได้กระทำในแง่ผู้กระทำนั้น อาจจำแนก ได้เป็น ๓ ประเภท คือ หนึ่งพฤติกรรมที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่คน ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สองพฤติกรรมที่กระทำต่อบุคคลอื่นหรือพฤติกรรมทางสังคม และสุดท้ายคือ พฤติกรรมที่มนุษย์ กระทำต่อตนเอง

พฤติกรรมที่มนุษย์กระทำต่อตนเองที่กล่าวถึงนี้ หากพิจารณาอย่างละเอียดลงไปอีก สามารถแบ่งเป็นกลุ่มพฤติกรรมที่สำคัญ ๓ ประเภทคือ ประเภทแรก การควบคุมตนเอง (Self-control) ประเภทที่สองคือ การประเมินตนเอง (Self-evaluation) และประเภทที่ สามคือ การปฏิบัติต่อตนเอง (Self-treatment)

๑. การควบคุมตนเอง

ก่อนที่จะทราบถึงคำจำกัดความของคำว่า การควบคุมตนเอง (Self control) ก็ควรจะทราบถึงความหมายของคำว่า Control เสียก่อน คาร์ล โรเจอร์ (Rogers ๑๙๖๖ : ๑๑๖) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า Control ไว้ ๓ ความหมายคือ (๑) การที่บี. ตั้งใจเอาไว้ให้ เอ. โดยที่ เอ. ไม่มีสิทธิ์ไม่มีเสียงที่จะทำอะไรได้ นั่นคือ เราสามารถจะทำนาย พฤติกรรมของ เอ. บางอย่างได้ โรเจอร์ เรียกความหมายนี้ว่า External-control หรือ การควบคุมจากภายนอก (๒) การที่ บี. ตั้งใจเอาไว้ให้ เอ. และ เอ. ยินยอมที่จะกระทำ ตามเงื่อนไขเป็นบางข้อ ทำให้เราสามารถทำนายพฤติกรรมบางอย่างของ เอ. ได้ โรเจอร์ เรียกความหมายนี้ว่า เป็นอิทธิพลของ บี. เหนือ เอ. (๓) การที่ เอ. ตั้งใจเอาไว้ให้ตนเอง ทำให้เราสามารถทำนายพฤติกรรมบางอย่างของ เอ. ได้ โรเจอร์เรียกความหมายนี้ว่า Internal-Control หรือ Self-Control นั้นเอง

โรเจอร์ (Rogers ๑๙๖๖ : ๓๑๔) มีความเห็นว่าการควบคุมตนเองนั้นเกี่ยวข้องกับ การเลือกตัดสินใจกระทำพฤติกรรมใด จากพฤติกรรมสองพฤติกรรมที่ขัดแย้งกัน

มิสเชลและมิสเชล (Mischel and Mischel ๑๙๗๖ : ๘๔) มีความเห็นว่าพฤติกรรม - การควบคุมตนเอง เกี่ยวข้องกับขบวนการและพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการได้รับสิ่งที่ดี และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดี

นักจิตวิทยาอีกท่านหนึ่งคือ ไรท์ (Wright ๑๙๗๖ : ๘๒) อธิบายการควบคุมตนเอง ว่า คือความสามารถของบุคคลที่จะบังคับนิสัยของตนเอง พฤติกรรมของตนเอง เมื่อเผชิญกับสิ่ง ยั่วเยวและสถานการณ์กดดันโดยปราศจากรางวัลหรือการสนับสนุนจากภายนอก และเน้นด้วยว่า การควบคุมตนเอง เป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของจริยธรรม

ในทรรศนะของผู้วิจัย การควบคุมตนเองก็คือ การที่บุคคลวางเงื่อนไขในการกระทำ พฤติกรรมต่าง ๆ ให้ตนเอง เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดี ที่ถูก ที่ควรตามที่คนตั้งใจไว้ เช่น การ ระวังความอยาก การมีวินัยต่อตนเอง การตั้งมาตรฐานตนเองในการทำงาน เป็นต้น

การเกิดและพัฒนาการของการควบคุมตนเอง การควบคุมตนเอง (และรวมทั้ง การประเมินตนเองและปฏิบัติต่อตนเองที่จะกล่าวต่อไป) เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกับ พฤติกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์คือ เกิดจากการเรียนรู้ เกิดจากการเรียนรู้เงื่อนไขต่าง ๆ ของสังคม โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของตน เรียนจากตัวอย่างที่พบเห็น เรียนจาก คำบอกเล่า และอื่น ๆ แตกต่างไปตามความเชื่อของแต่ละทฤษฎี ดังนี้

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis Theory)

ฟรอยด์ (Freud ๑๘๕๕ : ๑๒๑ - ๑๒๓) อธิบายการเกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ว่า เนื่องมาจากแรงผลักดันที่อยู่ภายใต้จิตใต้สำนึก และมีความเชื่อพื้นฐานด้วยว่า จิตมีลักษณะเป็น พลังงาน ซึ่งเรียกว่า พลังงานจิต โดยพลังงานจิตนี้จะเป็นตัวควบคุมการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของร่างกายทั้งหมด และควบคุมการแสดงออกของมนุษย์ด้วย ลักษณะโครงสร้างของจิตประกอบด้วย ๓ ส่วน ดังนี้

๑. อิด (Id) เป็นส่วนที่แสดงพฤติกรรมออกมาตามความต้องการพื้นฐานของ มนุษย์ตามความต้องการที่แท้จริง โดยมีได้ขีด เกลาให้พฤติกรรมนั้น เหมาะสมกับค่านิยมของ สังคม อิดจะผลักดันให้คนเรากระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อหาทางบำบัดความต้องการเหล่านั้น ถ้าหากว่าไม่มีการควบคุมหรือปล่อยให้กระทำทุกอย่างตามความต้องการแล้ว พลังงานความต้องการ อิดจะหาทางสนองตอบความต้องการเหล่านั้นโดยไม่คำนึงถึงความควรหรือไม่ควร หรือไม่คำนึง ถึงความเป็นจริงของชีวิต หรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามการกระทำเพื่อสนองความต้องการของอีคนั้น จำเป็นต้องมีสิ่งจำกัดไม่ให้กระทำตามใจชอบทุกอย่าง จึงมีส่วนที่คอยควบคุมการสนองความต้องการของอีคือ อีโก้ (Ego)

๒. อีโก้ (Ego). จะเป็นส่วนที่แสดงความรู้สึกตัว (Conscious) ได้อย่างเหมาะสม และเป็นส่วนที่ช่วยยับยั้งความต้องการที่ขัดแย้งกับการยอมรับของสังคม และช่วยให้เราหาทางออก เพื่อให้อยู่ในกรอบที่สังคมและตัวเราเองยอมรับมีสัมพันธภาพอันดีกับคนอื่น และช่วยให้รู้จักปรับตัวโดยทั่วไปให้เข้ากับความเป็นจริงของชีวิต ดังนั้นหน้าที่สำคัญของอีโก้จึงเป็นส่วนที่ช่วยให้การสนองความต้องการของคนเราได้สอดคล้องกับความเป็นจริง และควบคุมความอยากของอีคนั้นไม่เป็นที่พึงประสงค์ของสังคมมิให้ปรากฏออกมาภายนอกได้

๓. ซูเปอร์อีโก้ (Superego) เป็นส่วนของคุณธรรม ค่านิยม ระเบียบมาตรฐานของสังคมและความดีทั้งหลายซึ่งบุคคลได้รับจากพ่อแม่ และผู้ใกล้ชิดด้วยกระบวนการถือตนตามแบบ (Identification) ตั้งแต่เยาว์วัยจนกลายเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในตัวบุคคล ซูเปอร์อีโก้ประกอบด้วยระบบย่อย ๒ ระบบคือ อีโก้ไอดีล (Ego Ideal) อันเป็นระบบที่เก็บจำสิ่งที่พ่อแม่บอกว่าเป็นดีและจะให้รางวัลสำหรับการกระทำนั้น และมโนธรรม (Conscience) ซึ่งเป็นระบบเก็บจำสิ่งที่พ่อแม่ถือว่าเป็นผิด ถ้าทำจะถูกลงโทษเป็นระบบที่กระตุ้นให้บุคคลยับยั้งการกระทำที่เขาพิจารณาว่าไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร

✓ ปรอยค์อธิบายว่า ซูเปอร์อีโก้ เกิดขึ้นได้เพราะมนุษย์มีเวลาแห่งการเป็นทารกนานกว่าสัตว์ใด ๆ จึงต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ เมื่ออยู่ในสังคมก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงต้องมีการหักห้ามความต้องการของตน เพื่อรักษาสัมพันธไมตรีกับผู้อื่นหรือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับของสังคมเพื่อต้องการการยอมรับจากสังคม ดังนั้นกฎเกณฑ์ข้อบังคับศีลธรรมต่าง ๆ เหล่านี้จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของจิตใจที่คอยหักห้ามความต้องการที่ไม่พึงปรารถนาของสังคมเอาไว้ ดังนั้นซูเปอร์อีโก้จึง เปรียบเสมือนเครื่องมือทางคุณธรรมที่ควบคุมหลักจริยธรรม (Moral Principle) ที่จะพิจารณาว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ควรทำหรือไม่ควรทำ โดยซูเปอร์อีโก้จะมีหน้าที่ ๓ ประการคือ หนึ่งกระตุ้นจิตใจให้ละทิ้งความไม่ถูกไม่ควร สองสนับสนุนอีโก้ให้เปลี่ยนทิศทางพฤติกรรมไปในทางที่ถูกที่ควร และสามต่อต้านแรงขับทางเพศ (Sex drive) ความก้าวร้าว (Aggression) ให้แสดงออกตามกฎเกณฑ์ของสังคม

ดังนั้นในทารกของทฤษฎีจิตวิเคราะห์พฤติกรรมการควบคุมตนเอง จึงเป็นผลมาจากความหนักแน่นของอีโก้และซูเปอร์อีโก้ เมื่อมีความขัดแย้งกับบุคลิกภาพอื่น ๆ และเนื่อง

จากอิทธิพลของโครงสร้างบุคลิกภาพของแต่ละคนแตกต่างกัน บางคนมีส่วนที่เรียกว่าอิทธิมากกว่าส่วนอื่น ๆ การแสดงออกโดยทั่ว ๆ ไปของคนเช่นนี้จะไม่ค่อยคำนึงถึงคุณธรรมความดีนัก จะคำนึงถึงความต้องการของตนเองเป็นส่วนใหญ่ สำหรับผู้ที่มีอีโก้และซูเปอร์อีโก้สูงมักไม่ค่อยกล้าทำอะไรที่ขัดกับความดีงามของสังคม ดังนี้ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การควบคุมตนเองของแต่ละคนจึงแตกต่างกันด้วย

ทฤษฎีการเรียนรู้เงื่อนไขผลกรรม (Operant Conditioning)

สกินเนอร์ (Skinner, ๑๙๕๓) ได้เสนอหลักการวางเงื่อนไขผลกรรม (Operant Conditioning) โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า พฤติกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของคนเรา (รวมทั้งการควบคุมตนเอง) อยู่ภายใต้การควบคุมของเงื่อนไขผลกรรมที่คนเราได้รับมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เงื่อนไขผลกรรมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ผลกรรมที่ผู้ทำต้องการ เรียกว่า ผลกรรมทางบวกหรือการเสริมแรง (Reinforcement) เช่น คำชม การยิ้ม อาหาร เงิน เป็นต้น
๒. ผลกรรมที่ผู้ทำไม่ต้องการ เรียกว่าผลกรรมทางลบ หรือการลงโทษ (Punishment) เช่น ถูกตำหนิ ถูกตัดเงินเดือน เป็นต้น

เนื่องจากมนุษย์สามารถเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลกรรมตลอดเวลา ตั้งแต่เล็กจนโตโดยเรียนรู้ว่าพฤติกรรมอะไรนำไปสู่ผลกรรมอะไร แล้วนำไปสู่การควบคุมพฤติกรรมที่จะเกิดในอนาคต กล่าวคือ

- ก. ถ้าพฤติกรรมใดได้รับการเสริมแรงมาแล้วในอดีตจนถึงปัจจุบัน พฤติกรรมนั้นมีแนวโน้มจะเกิดอีกในอนาคต
- ข. ถ้าพฤติกรรมใดได้รับการลงโทษมาแล้วในอดีตถึงปัจจุบัน พฤติกรรมนั้นมีแนวโน้มจะลดการเกิดลงในอนาคต

ตัวอย่างพฤติกรรมการควบคุมตนเองที่เกิดจากการควบคุมด้วยผลกรรม เช่น นักเรียนคนหนึ่งแสดงพฤติกรรมขยันเรียนหนังสือด้วยการอ่านหนังสือ หรือทำการบ้านเวลาว่าง เมื่อได้รับคำชมจากครูและเพื่อน ๆ (ผลกรรมที่นักเรียนต้องการ) ทำให้ความถี่ของพฤติกรรมขยันเรียนหนังสือเพิ่มขึ้น (อันเป็นไปตามหลักข้อ ก.) ในขณะเดียวกัน นักเรียนคนนี้แสดงพฤติกรรมลุ่มหลงอบายมุข คือ สูบบุหรี่ เล่นการพนัน หลังจากเกิดพฤติกรรมนี้ทุกครั้งครูจะไม่ให้ความสนใจ เพื่อน

จะเฉยเมย (ผลกรรมที่นักเรียนไม่ต้องการ) เป็นผลทำให้ความถี่ในการสูบบุหรี่และเล่นการพนัน
ค่อย ๆ ลดลงและหดหายไป (อันเป็นไปตามหลักข้อ ข.)

ดังนั้นผลกรรมในอดีตจนถึงปัจจุบันจึงเป็นตัวควบคุมการเกิดพฤติกรรมในอนาคต โดย
ผลกรรมเสริมแรงเป็นการเพิ่มความถี่ของการเกิดพฤติกรรม และผลกรรมการลงโทษเป็นการ
ลดความถี่ของการเกิดพฤติกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งพฤติกรรมการควบคุมตนเอง เกิดจากการ
เรียนรู้เงื่อนไขผลกรรมในอดีตของมนุษย์ โดยมนุษย์เรียนรู้ที่จะควบคุมตนเองด้วยการเลือก
กระทำเฉพาะพฤติกรรมที่นำมาซึ่งผลกรรมที่น่าปรารถนา หรือการได้รับสิ่งที่พึงพอใจ (การ
เสริมแรง) โดยพฤติกรรมนั้นจะเกิดขึ้นบ่อย ๆ จนเป็นนิสัย และในขณะเดียวกันมนุษย์ก็เรียนรู้
ที่จะควบคุมตนเองด้วยการหลีกเลี่ยงการกระทำที่ จะนำมาซึ่งผลกรรมที่ไม่น่าพึงปรารถนา หรือ
การได้รับสิ่งที่ไม่พึงพอใจ (การลงโทษ) โดยพฤติกรรมนั้นจะค่อย ๆ หดหายไป

ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวกับอิทธิพลของการเสริมแรงต่อพฤติกรรมการควบคุมตนเอง
ได้แก่การวิจัยของ ฮอบส์และฮอท (Hobbs & Hott ๑๙๗๖ : ๑๘๕ - ๑๘๘) ที่ทดลองใช้
เบี้ยเศรษฐกิจ (Token Economy) เป็นการให้สิ่งเสริมแรงทางบวก เพื่อปรับปรุงพฤติกรรม
ทางสังคมของเด็กชายอายุ ๑๒ - ๑๕ ปี จำนวน ๑๒๕ คน ในสถานอนุบาลยูอาชญากรที่อลา -
บามา (Alabama) เป็นเด็กผิวดำ ๖๕% ผิวดำ ๒๕% ระดับสติปัญญาเฉลี่ยประมาณ ๗๐
เด็กเหล่านี้กระทำความผิดเกี่ยวกับการหนีโรงเรียน การลอบวางเพลิง และการฆาตกรรม
มีโทษเฉลี่ยประมาณ ๕ เดือน เด็กทั้งหมดแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ๓ กลุ่มแรก เป็นกลุ่มทดลอง
ที่จะได้รับเบี้ยเศรษฐกิจ เมื่อแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ส่วนกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มควบคุมที่ไม่
ได้รับเบี้ยเศรษฐกิจ พฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้แก่ การมีความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน การปฏิบัติ
ตัวตามข้อบังคับของสถานอนุบาล และการรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เบี้ยเศรษฐกิจที่
รับสามารถนำไปแลกเป็นขนม บุหรี่ เครื่องดื่ม เกมส์ ฯลฯ นอกจากนี้ยังสามารถเก็บรวบรวม
ไว้แลกกับสิ่งที่มีอัตราแลกเปลี่ยนสูงกว่านี้ เช่น การไปดูกีฬา การออกนอกบริเวณ การไป
งานเดินร่ำ และเวลากลับไปเยี่ยมบ้าน ๔ วัน ผลปรากฏว่า เด็กกลุ่มทดลองทั้ง ๓ กลุ่ม
แสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๘๐ - ๘๕ ส่วนกลุ่มควบคุมมีพฤติกรรมคงเดิม
ไม่เปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้อธิบายการเกิดจริยธรรมว่าเป็นผลของการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) เป็นผลของการซึมซาบ (Internalization) และเป็นผลของการทำตนตามแบบ (Identification)

นักจิตวิทยาการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญคือ แบนดูรา (Bandura ๑๙๗๗ : ๑๖-๒๒) ได้อธิบายแนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้ทางสังคมไว้ ดังนี้

๑. พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์ (รวมทั้งพฤติกรรมต่อตนเอง) ที่นอกเหนือจาก กิริยาสะท้อน (Elementary reflexes) ล้วนเป็นผลจากการเรียนรู้

๒. สิ่งที่มนุษย์เรียนรู้คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ โดยเรียนรู้จากผลที่จะเกิดตามมา (Response Consequence) คือ เรียนรู้ว่าจะเมื่อเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น เหตุการณ์ใดจะเกิดตามมา หรือเมื่อกระทำพฤติกรรมใดแล้ว ผลกรรมที่จะตามมาเป็นเช่นไร ความรู้ที่มนุษย์เรียนรู้เหล่านี้จะกลายเป็นความเชื่อที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์

๓. การเรียนรู้ความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรง (Direct Experience) และเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning) การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เช่น การประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง การได้รับผลที่เกิดจากการกระทำต่าง ๆ ด้วยตนเอง แต่เนื่องจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงมีข้อจำกัดอยู่มาก เพราะสิ่งที่เรียนรู้มีมากเกินกว่าที่เวลาและโอกาสของผู้เรียนจะอำนวย และผลการกระทำบางอย่างก็เป็นอันตรายถ้าจะต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง

๔. การเรียนทางสังคมที่แบนดูราเน้นคือ การเรียนรู้จากแบบอย่าง (Learning Through Modeling) โดยกระบวนการสังเกต (Process of Observational Learning) ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรมและผลกรรมที่ตามมาจากการกระทำของผู้อื่น การได้ยิน ได้ฟังคำบอกเล่า การได้อ่านข่าวสาร, บันทึกของผู้อื่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางอ้อม และจะเป็นข้อมูลที่บุคคลนำมาพิจารณา สำหรับการกระทำพฤติกรรมใหม่ในอนาคตต่อไป

๕. การเรียนรู้จากแบบอย่าง จำเป็นต้องอาศัยความสนใจในพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดง ซึ่งความสนใจอาจเกิดขึ้นเนื่องจากลักษณะของตัวแบบใกล้เคียงกับผู้สังเกต หรือผู้สังเกตมีความสนใจนิยมชมชอบตัวแบบนั้น หรือพอใจในพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดง และพฤติกรรมดัง

กล่าวอาจมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมของผู้สังเกตทำให้เกิดความสนใจได้ การเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบนี้ยังขึ้นอยู่กับความยากง่ายของพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงและความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สังเกตเอง

๖. ภายหลังจากการเรียนรู้ มนุษย์จะเลือกเรียนแบบเฉพาะพฤติกรรมที่เขาเห็นคุณค่ามากกว่าพฤติกรรมที่ถูกลงโทษ หรือมิได้รับรางวัล การเห็นผลกรรมที่ตัวแบบได้ไว้ย่อมมีผลจูงใจให้มนุษย์กระทำ หรือไม่กระทำพฤติกรรมเลียนแบบ และเกิดความคาดหวังต่อแรงเสริมที่จะได้รับ (Anticipation of Reinforcement) ความคาดหวังนี้เองที่ทำให้มนุษย์ตัดสินใจทำหรือไม่ทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลตามที่ตนปรารถนา นั่นคือมนุษย์จะต้องมีการควบคุมตนเองและประเมินตนเอง นั้นเอง

๗. การควบคุมตนเองในทรรศนะทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา พัฒนามาจากการเรียนรู้กฎเกณฑ์ในการประเมินพฤติกรรม โดยที่มนุษย์มีความนึกคิดและสามารถใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งต่าง ๆ ที่เรียนรู้ ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถที่จะนำสัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้มาคิดไตร่ตรอง ทำให้สามารถมองเห็นวิธีการที่จะทำให้เกิดผลกรรมต่าง ๆ ที่ตนปรารถนา และมองเห็นวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงผลกรรมที่เลวร้ายต่าง ๆ มนุษย์สามารถคิดในเชิงประเมินว่าพฤติกรรมหนึ่ง ๆ จะทำให้เกิดผลกรรมอะไรบ้าง และผลกรรมต่าง ๆ มีความน่าปรารถนามากน้อยเพียงใด การคิดในเชิงประเมินเช่นนี้นำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง และนำไปสู่การควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้

ในการควบคุมตนเอง บุคคลจำเป็นต้องมีมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติ มีการประเมินการประพฤติปฏิบัติของตนตามมาตรฐานที่ตนตั้งไว้ และมีความรู้สึกที่เป็นปฏิกิริยาต่อตนเองตามผลของการประเมินองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการ ของการควบคุมตนเองนี้เกิดจากการเรียนรู้ทั้งโดยตรงและโดยการสังเกตตัวอย่าง ผู้ใหญ่ที่แสดงตัวอย่างการตั้งมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติไว้สูง และจะแสดงความพึงพอใจในตนเองเมื่อตนสามารถทำตามมาตรฐานที่ตนตั้งไว้เท่านั้น ก็จะมีผลให้เด็กเห็นแบบอย่าง และถ้าผู้ใหญ่มีเงื่อนไขที่จะให้แรงเสริมแก่เด็กก็ต่อเมื่อเด็กตั้งมาตรฐานค่อนข้างสูง และพยายามทำให้ได้ตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ มีเงื่อนไขที่จะให้แรงเสริมต่อเมื่อเด็กแสดงความพึงพอใจในผลงานที่มีมาตรฐานสูง และมีเงื่อนไขที่จะไม่แสดงปฏิกิริยาทางบวกกับเด็ก เมื่อเด็กตั้งมาตรฐานต่ำหรือเมื่อเด็กขาดความพยายามก็จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง ควบคุมตนเองด้วยการตั้งมาตรฐานที่ค่อนข้างสูง

ให้กับตนเอง ควบคุมตนเองด้วยการประเมินพฤติกรรมตนเอง และควบคุมตนเองด้วยการรู้สึก
มีปฏิริยาต่อตนเอง

การวิจัยเกี่ยวกับตัวแบบที่มีผลต่อพฤติกรรมการควบคุมตนเอง แสดงให้เห็นอย่าง
ชัดเจนว่าตัวแบบที่ไม่เข้มงวดกับตนเอง ไม่อาจสอนให้ผู้อื่นมีความเข้มงวด ตัวแบบที่สอนผู้อื่น
แต่ตนเองไม่ทำหรือทำในสิ่งที่ตรงข้ามกับคำสอน ก็ไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมตามที่สอน
และตัวแบบที่มีความแตกต่างจากผู้เรียนจนผู้เรียนถือว่า เป็นกรณียกเว้นก็จะไม่มีผลต่อผู้เรียน
(Bandura ๑๙๗๗ : ๑๓๔ - ๑๓๗)

๒. การประเมินตนเอง

การประเมินตนเองหมายถึง การสำรวจ การทบทวน การตัดสินใจ และลง
ความเห็นว่าคุณสมบัติต่าง ๆ ทั้งที่ตนจะกระทำ หรือได้กระทำไปแล้ว มีความถูกต้องเหมาะสม
เพียงใด ซึ่งในการประเมินตนเองนั้น มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องด้วยกัน ๓ ประการ เช่นกัน
คือ ประการแรก บุคคลจำเป็นต้องมีมาตรฐานของการปฏิบัติที่จะใช้ประเมินมาตรฐานดังกล่าว
จะมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล บางคนอาจจะมีการตั้งมาตรฐานไว้สูง แต่บางคน
อาจจะตั้งมาตรฐานไว้ต่ำ ประการที่สอง ต้องมีการประเมินการกระทำของตนตามมาตรฐาน
นั้น ประการที่สาม เมื่อประเมินตนเองตามมาตรฐานนั้นแล้ว ผลที่เกิดตามมาก็คือ ปฏิริยา
ต่อตนเอง (Self-reaction) ซึ่งมีทั้งในด้านบวกและด้านลบ ปฏิริยาต่อตนเองด้านบวก
เกิดขึ้นเมื่อสามารถบรรลุถึงมาตรฐานที่ตนได้ตั้งไว้ อาทิเช่น ความรู้สึกภาคภูมิใจ ความรู้สึก
เชื่อมั่นในตนเอง เป็นต้น ส่วนปฏิริยาทางลบ เป็นผลจากการกระทำที่ล้มเหลว ไม่บรรลุ
ตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ เช่น ความรู้สึกผิด ความเสียใจ และความละอายใจ เป็นต้น

การเกิดและการเปลี่ยนแปลงของการประเมินตนเอง ก็เช่นเดียวกับการเกิดและ
การเปลี่ยนแปลงของการควบคุมตนเอง ดังกล่าวแล้วคือ เกิดจากการเรียนรู้ เป็นการเรียน
รู้กฎเกณฑ์ในการประเมินตนเอง ซึ่งอาจเกิดจากการเรียนรู้ทั้งโดยทางตรงและการสังเกตจาก
ตัวอย่าง แล้วจึงมีปฏิริยาต่อตนเอง ดังนั้นการประเมินตนเองของแต่ละคนจึงแตกต่างกันไป
ตามกฎเกณฑ์ที่ยึดถือหรือความเชื่อ ตลอดจนประสบการณ์ของแต่ละคน อย่างไรก็ตามการประ-
เมินตนเองก็ยังนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการควบคุมตนเอง

หากพิจารณาการประเมินตนเองในแง่พฤติกรรมมโนกรรม ก็จะพบว่า การประเมิน
ตนเองนั้นเป็นอารมณ์ ความรู้สึก และความนึกคิดของบุคคลที่มีต่อตนเอง ก่อนหรือหลังกระทำ

สิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งเกิดจากการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับตนเอง บางลักษณะมีความสัมพันธ์กับมาตรฐานของสังคม และมักจะเกิดขึ้นเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับผู้อื่น ซึ่งได้แก่ความรู้สึกสมหวังและความรู้สึกผิดหวัง ความรู้สึกภาคภูมิใจและต่ำต้อย ความรู้สึกผิดและเสียใจ เป็นต้น

ผลจากการประเมินตนเอง โดยเฉพาะปฏิกริยาในด้านบวกที่เกิดขึ้น มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้มนุษย์มีกำลังใจ และความกระตือรือร้นในการทำงานต่าง ๆ เนื่องจากมีความรู้สึกภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเอง แต่ในขณะที่เดียวกันหากบุคคลใดได้รับเอามาตรฐานของการกระทำที่สูงเกินไปมาไว้เป็นของตน ก็จะมีผลในด้านลบเกิดขึ้นด้วย กล่าวคือบุคคลนั้นจะมีความไม่พอใจในตนเองตลอดเวลา เนื่องจากไม่สามารถบรรลุถึงมาตรฐานที่ตนตั้งไว้สูงเกินไป และ ความไม่พอใจนี้จะนำไปสู่การลงโทษหรือประทามตนเอง เกินสมควรจนอาจจะมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนผิดปกติออกไป หรือมีความผิดปกติทางจิตใจ (Bandura ๑๙๗๗ : ๑๔๐ - ๑๔๑)

๓. การปฏิบัติต่อตนเอง

การปฏิบัติต่อตนเอง เป็นพฤติกรรม หรือการกระทำที่บุคคลกระทำต่อตนเอง อาจจัดแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือ ประเภทแรกเป็นการกระทำต่อตนเอง อันเนื่องมาจากการประเมินตนเอง ส่วนประเภทที่สอง เป็นการกระทำที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่ได้เป็นผลมาจากการประเมินตนเอง ได้แก่การรักษาสภาพ การปรุงแต่งร่างกาย สำหรับการกระทำประเภทแรกที่เป็นผลต่อเนื่องจากปฏิกริยาต่อตนเอง ซึ่งมีทั้งทางด้านบวกและด้านลบ ได้แก่ การให้รางวัลตนเอง การปลอบใจตนเองและการลงโทษตนเอง เป็นต้น การกระทำดังกล่าวเป็นพฤติกรรมภายนอกที่สามารถสังเกตได้ ซึ่งล้วนเป็นผลมาจากการเรียนรู้ทั้งโดยประสบการณ์ตรง และการสังเกตจากตัวแบบ ดังการศึกษาของแบนดูราและคูเปอร์ส (Bandura & Kupers ๑๙๖๔ : ๑ - ๔) เกี่ยวกับการให้รางวัลตนเอง กับตัวแบบ โดยทำการทดลองให้เด็กเล่นเกมสโว์ลิ่งกับตัวแบบที่เป็นผู้ใหญ่ คะแนนการเล่นถูกควบคุมโดยผู้ทดลอง ซึ่งอยู่ระหว่าง ๕ - ๓๐ คะแนน ในตอนแรกก่อนจะเริ่มเล่นเกม เด็ก ๆ และตัวแบบได้รับลูกกวาดจำนวนมาก ซึ่งหากใครต้องการก็หยิบมาทานได้ ในกลุ่มที่หนึ่งตัวแบบได้กำหนดมาตรฐานสำหรับการให้รางวัลตนเองไว้สูง กล่าวคือ จะหยิบลูกกวาดมาทานต่อเมื่อสามารถทำคะแนนได้ตั้งแต่ ๒๐ คะแนน ขึ้นไป และจะกล่าวคำยอมรับตนเองด้วย แต่เมื่อไม่สามารถทำคะแนนได้ถึงเกณฑ์ เขาก็จะวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง และไม่หยิบลูกกวาดมาทาน ในอีกกลุ่มหนึ่ง ตัวแบบจะปฏิบัติในลักษณะเดียวกัน แต่มาตรฐานที่ตั้งไว้ค่อนข้างต่ำ คือเพียง ๑๐ คะแนน ส่วนกลุ่มสุดท้าย

ท้ายจะไม่มีตัวแบบ หลังจากนั้นเด็กจะถูกปล่อยให้เล่นโบว์ลิ่งตามลำพังโดยไม่มีตัวแบบอยู่ด้วย ผลปรากฏว่าเด็กจะมีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับตัวแบบของตนเอง ทั้งในการกำหนดมาตรฐาน การให้รางวัลตนเอง การให้ความเห็นในการยอมรับ หรือวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง กล่าวคือในกลุ่มที่หนึ่งจะหยิบลูกกวาดมาทานต่อเมื่อบรรลุถึงเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้สูง ส่วนกลุ่มที่สองจะมีการให้รางวัลตนเองค่อนข้างต่ำ ส่วนกลุ่มควบคุมที่ไม่มีตัวแบบจะให้รางวัลตนเองอย่างไม่มีระบบ (Randomly)

แบนดูรา ได้กล่าวถึงความสำคัญของการกระทำต่อตนเองไว้ว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์จะอยู่ภายใต้การควบคุมตนเองจากการให้แรงเสริมแก่ตนเอง ในกระบวนการนี้มนุษย์จะมีการตั้งมาตรฐานการกระทำของเขา และมีการตอบสนองในรูปแบบของการให้รางวัลหรือลงโทษตนเอง (Bandura ๑๙๗๗ : ๑๒๔) การให้รางวัลตนเองจะมีผลให้มนุษย์สามารถพัฒนาทักษะในการควบคุมตนเอง สามารถปรับปรุงและคงพฤติกรรมนั้นไว้ได้ (Bandura ๑๙๗๗ : ๑๔๔) ในด้านการลงโทษตนเองก็สามารถลดความรู้สึกไม่สบายใจภายในและช่วยบรรเทาการลงโทษจากภายนอก คนเราต่างเคยได้ประสบการณ์ตรงจากการอบรมเลี้ยงดูว่าเมื่อกระทำผิดจะเกิดความรู้สึกไม่สบายใจและจะได้รับการลงโทษตามมา จากนั้นความไม่สบายใจก็จะลดลงภายหลังเมื่อได้กระทำผิดก็จะเกิดความรู้สึกผิด การลงโทษตนเองจะมีผลให้ความวิตกกังวลยุติและยังทำให้ผู้อื่นที่ได้อุ้เห็นลดปฏิกิริยาด้านลบที่มีต่อตัวผู้กระทำผิด และมีปฏิกิริยาด้านบวกมากขึ้นเช่น เกิดความนับถือยกย่องให้กำลังใจ การลงโทษตนเองจึงเป็นวิธีที่มีสมรรถภาพในการป้องกันตนเองจากปฏิกิริยาด้านลบของผู้อื่น และช่วยลดความเครียดที่เกิดขึ้นในตัวผู้กระทำผิดอีกด้วย (Bandura ๑๙๗๗ : ๑๕๒)

พฤติกรรมจริยธรรมกับตัวแปรทางสังคม

การที่บุคคลจะมีพฤติกรรมจริยธรรมเช่นไร ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางจริยธรรมของเขา ถึงแม้นักทฤษฎีทั้งหลายจะยอมรับว่าจริยธรรมของมนุษย์นั้น มีการเจริญขึ้นเรื่อย ๆ จากวัยทารกถึงวัยผู้ใหญ่ แต่แหล่งกำเนิดที่สำคัญของจริยธรรมของบุคคลก็คือการเรียนรู้จากสังคมหรือผู้แวดล้อมตนเอง (Kay ๑๙๗๐ : ๓๐ - ๓๑) กล่าวคือถ้าบุคคลได้รับประสบการณ์ทางสังคมที่คล้ายคลึงกัน เช่นอยู่ในกลุ่มคนฐานะเดียวกันหรือได้รับการเลี้ยงดูมาคล้ายคลึงกัน บุคคลเหล่านั้นก็อาจจะมีจริยธรรมคล้ายคลึงกัน ในทางตรงข้ามคนที่ได้รับประสบการณ์ทางสังคมแตกต่างกันหรือที่คล้ายคลึงกัน แต่มีความสามารถและเข้าใจประสบการณ์นั้นไม่เท่าเทียมกัน ผลกระทบ-

พบที่เกิดจากประสบการณ์ทางสังคม ก็ย่อมจะแตกต่างกันจึงเป็นเหตุให้มีพฤติกรรมที่ดี ที่ถูก ที่ควรต่างกันไป

ตัวแปรทางสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมจริยธรรมได้แก่ เพศ ศาสนา สถานภาพ อาชีพ หลักของครอบครัว ภูมิภาคและสภาพความเป็นเมือง เป็นต้น

๑. เพศ

จากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freud ๑๘๕๖ : ๑๒๑-๑๒๓) เชื่อว่าจริยธรรมเป็นส่วนเดียวกับมโนธรรม (Superego หรือ Conscience) ซึ่งเด็กได้รับจากพ่อแม่ และผู้ใกล้ชิดด้วยกระบวนการถือตนตามแบบ (Identification) โดยเด็กชายเลียนแบบพ่อ เด็กหญิงเลียนแบบแม่ ลักษณะการเลียนแบบของเด็กที่มีต่อบิดามารดาเพศเดียวกับตนนี้ เป็นลักษณะทั่ว ๆ ไปในทุกสังคม ซึ่งทำให้เด็กชายและเด็กหญิงมีบทบาทที่เหมาะสมกับเพศของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยมีมาตรฐานการปฏิบัติตัวของชายและหญิงแตกต่างกันไปคนละแนว ดังที่กัสกิน (Guskin ๑๙๖๔ : ๔๔) กล่าวว่าสังคมไทยมีลักษณะเป็นสองมาตรฐาน (Double Standard) และจากการศึกษาของ วิบูลย์ ธรรมวิทย์ (๑๙๖๓ : ๑-๔) เกี่ยวกับชีวิตครอบครัวไทยด้วยวิธีสังเกต สัมภาษณ์และเข้าไปมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่าเด็กหญิงได้รับการเลี้ยงดูอย่างจำกัดขอบเขต ขณะที่เด็กชายมีอิสระทำอะไรได้ตามใจชอบ

เซียร์ (Sears ๑๙๕๐ : ๑๐๕-๑๑๔) กล่าวว่าบิดามารดามีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูให้เป็นสมาชิกที่มีพฤติกรรมเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม และเซียร์ยังเชื่อว่าสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ได้รับตั้งแต่แรกเกิดมีผลต่อบุค ลักษณ์ของลูก โดยเฉพาะการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ซึ่งเพศของเด็กจะเป็นตัวกำหนดว่าเด็กจะพัฒนาบุคลักษณ์ไปในทางใด ดังการศึกษาของ กฤตยา กฤษณาวุฒิ (๒๕๑๔ : ๑๓๐-๑๓๔) ได้ศึกษาเปรียบเทียบบุคลักษณ์ของบุตรชายและหญิงที่บิดามารดามีระดับการศึกษาต่างกัน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นบุตรชายและหญิง ๔๐ คน ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับพฤติกรรมต่อตนเองพบว่า บุตรหญิงมีความเชื่อมั่นในตนเองและความสามารถในการบังคับตนเองมากกว่าบุตรชาย ส่วนบุตรชายมีความสามารถในการควบคุมจิตใจมากกว่าบุตรหญิง

เพราะว่าการอบรมเลี้ยงดู มีผลต่อการเกิดจริยธรรมของบุคคล ด้วยกระบวนการถือตนตามแบบดังกล่าว และเนื่องจากแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเพศชายและหญิงต่างกัน ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานในการวิจัยครั้งนี้ว่าพฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเอง

ของเพศชายและเพศหญิงจะแตกต่างกัน

๒. ศาสนา

เมื่อกล่าวถึง "ศาสนา" มนุษย์แทบทุกแห่งย่อมทราบดีว่า ศาสนาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนเรารตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ในสังคมไทยนอกจากศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาหลักประจำชาติแล้ว ยังมีคนไทยอีกจำนวนไม่น้อยที่นับถือศาสนาอื่น ๆ เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น เนื่องจากความเชื่อทางศาสนามีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของคน ควบคุมความประพฤติให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ด้วยเหตุนี้คำสอนทางศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมที่ดี ที่ถูกและที่ควร

อัจฉรา บุญชู (๒๕๑๔ : ๕๐) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อของศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธว่าเป็นไปในทางลบ เนื่องจากหลักศาสนาพุทธค้านกับหลักศาสนาอิสลาม คือศาสนาพุทธไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก และมีอิทธิพลเหนือทุกสิ่งทุกอย่างในโลกและจักรวาล แต่ศาสนาพุทธจะเน้นหลักปฏิบัติมากกว่า และเน้นในเรื่องตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของอำนาจใด ๆ ส่วนศาสนาอิสลามเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลกและจักรวาล ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในอำนาจของพระเจ้า จะต้องดำเนินไปตามลิขิตของพระองค์เท่านั้น สำหรับความเชื่อของศาสนาอิสลามกับศาสนาคริสต์นั้นมีส่วนคล้ายกันคือต่างก็ศรัทธาในพระเจ้า แต่ต่างก็เชื่อว่าพระเจ้ามองค้เดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นผู้สร้างและบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างในโลกและจักรวาล จึงทำให้ความเชื่อของทั้งสองศาสนาขัดแย้งกัน

จากความเชื่อทางศาสนาที่ต่างกัน เช่นนี้ ทำให้ครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธ ครอบครัวที่นับถือศาสนาอิสลาม และครอบครัวที่นับถือศาสนาคริสต์มีขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิธีการประพฤติปฏิบัติตลอดจนแบบแผนวิธีการดำเนินชีวิตแตกต่างกันไปตามความเชื่อที่ตนได้รับถ่ายทอดมา ซึ่งผู้วิจัย เชื่อว่าจะส่งผลต่อพฤติกรรมจริยธรรมของบุคคลด้วย จึงเป็นแนวทางในการตั้งสมมติฐานการวิจัยว่าพฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองจะแตกต่างกันไปตามศาสนาที่นับถือ หรืออีกนัยหนึ่งคนที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามจะมีพฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองแตกต่างกัน

๓. สถานภาพ

สถานภาพในการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ มัธยมศึกษาปีที่ ๕ ครูและผู้ปกครอง ในกลุ่มสถานภาพทั้ง ๔ กลุ่ม เมื่อพิจารณาองค์ประกอบที่ทำให้สถานภาพทั้ง ๔ ต่างกันคือ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ทางสังคม

ในทฤษฎีของ อีริกสัน (Erikson ๑๙๖๔ : ๒๐-๒๑) เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมทางสังคมมีอิทธิพลอย่างสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล เพราะกฎเกณฑ์ทางสังคมได้กำหนดบทบาทของบุคคลในแต่ละวัยแตกต่างกัน ดังนั้นคนที่อายุต่างกันจึงมีบุคลิกภาพและพฤติกรรมไม่เหมือนกัน

ในทฤษฎีทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Bandura ๑๙๗๗ : ๑๖-๒๒) เชื่อว่าจริยธรรมเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์สำหรับการประเมินความถูกต้องของพฤติกรรม และกฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ส่วนหนึ่งเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น เป็นการเรียนรู้ด้วยการสังเกต และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากคำบอกเล่าและการอ่านจากบันทึกของผู้อื่น (ชัยพร วิชาวุธ และ ชีระพร อูวรรณโณ ๒๕๒๓ : ๓๓) จากแนวคิดนี้จึงกล่าวได้ว่าคนที่มีความรู้ ระดับการศึกษาและประสบการณ์ทางสังคมต่างกันย่อมมีความสามารถและโอกาสในการเรียนรู้ได้แตกต่างกัน เด็กสามารถเรียนรู้ได้เฉพาะสิ่งที่ง่ายใกล้ตัวและมีลักษณะเป็นรูปธรรม ในขณะที่ผู้ใหญ่สามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้ละเอียดลึกซึ้งมากกว่า เป็นนามธรรมมากกว่า ในทำนองเดียวกันเด็กนักเรียนชั้น ป. ๖ ย่อมมีความสามารถ โอกาสในการเรียน และประสบการณ์ต่าง ๆ น้อยกว่าครู และเพราะว่าสถานภาพเป็นสิ่งที่เฉพาะบุคคล ทำให้แต่ละบุคคลอยู่ในสภาพแวดล้อมและมีบทบาทแตกต่างกันไป ดังการศึกษาของ สบโชค พูลนาม (๒๕๒๓ : ๔๕-๔๖) ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของความซื่อสัตย์ และความรู้สึกรับผิดชอบของนักเรียนที่มีระดับชั้นเรียนต่าง ๆ กัน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ มัธยมศึกษาปีที่ ๒ และมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๔๕๐ คน ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับชั้นเรียนต่างกันได้คะแนนความรู้สึกรับผิดชอบแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ผู้วิจัยจึงเชื่อว่าความสามารถ ประสบการณ์ในการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมและบทบาทที่แตกต่างกันไปตามอายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์ทางสังคมนี้จะมีผลให้บุคคลมีพฤติกรรมจริยธรรมแตกต่างกันด้วย จึงตั้งสมมติฐานในการวิจัยว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มัธยมศึกษา

ปีที่ ๓ มัธยมศึกษาปีที่ ๔ ครู และผู้ปกครอง จะมีพฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรม จริยธรรมต่อตนเองแตกต่างกัน

๔. ภูมิภาคและสภาพความเป็นเมือง

ในสังคมไทยถ้าพิจารณาลักษณะทางภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อม สามารถแบ่งเป็น ภูมิภาคได้ดังนี้ คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก เชียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร - นคร แต่ถ้าจะพิจารณาตามสภาพความเป็นเมืองสามารถแบ่งออกเป็น ใจกลางมหานคร ขาน มหานคร อำเภอมือง และอำเภอบนบท เป็นที่ทราบกันว่าภาษาพูด ชนบประเพณี และ วัฒนธรรมของคนไทยในแต่ละภูมิภาค แต่ละมุมในราชอาณาจักรนั้นไม่ค่อยเหมือนกัน บางแห่ง ถึงกับพูดกันไปคนละภาษาและฟังกันไม่รู้เรื่องเลยก็มี (สุริยงค์ อัยรักษ์ ๒๕๑๗ : ๓) ชนบธรรมเนียมประเพณีก็ผิดแผกแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้แล้วแต่สภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม และอุปสรรคอื่น ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องจนทำให้วัฒนธรรม ประเพณีไม่เหมือนกัน อุปสรรค เหล่านั้นได้แก่ การคมนาคม การสื่อสาร ความใกล้ไกลศูนย์อิทธิพลต่าง ๆ เป็นต้น (กรมศิลปากร ๒๕๒๕ : ๑๐๑) ดังคำกล่าวของ อานนท์ อากาภิรม (๒๕๑๗ : ๓) ว่าคนไทยในภาคเหนือ ภาคตะวันออก เชียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ย่อมมีบุคลิกภาพไม่เหมือนกันในทุกแง่ทุกมุม ทั้งนี้เพราะแต่ละภาคมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมต่างกันไป ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (๒๕๒๓) ซึ่งทำการศึกษาค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทยทั่วประเทศ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น ๓,๐๐๐ คน เป็นนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๓ มัธยมปีที่ ๔ และนิสิต นักศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบประเมินค่าตนเองและแบบสัมภาษณ์ ค่านิยมที่ศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง มาตรฐานในการรับรู้ การประเมิน การเลือกและการตัดสินใจของ บุคคลว่าจะไรดี-ไม่ดี ถูก-ผิด ควรทำ-ไม่ควรทำ และเป็นตัวกำหนดเป้าหมายและแรงจูงใจ ผลักดันให้บุคคลมุ่งสู่เป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งค่านิยมที่ใช้ศึกษามีทั้งสิ้น ๔ ค่านิยม ผลการวิจัยพบว่าค่านิยมค่านิยมความสามารถและความเป็นอิสระแก่ตัว (กลุ่มภาคใต้แสดงค่านิยมนี้สูง และกลุ่มภาค ตะวันออก เชียงเหนือแสดงค่านิยมนี้ต่ำ นอกจากนี้กลุ่มภาคใต้มีความคาดหวังต่อความสำเร็จใน อาชีพการงานมาก ส่วนกลุ่มภาคตะวันออก เชียงเหนือมีความคาดหวังต่อเรื่องนี้น้อย (ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา ๒๕๒๓ : ๖๔, ๑๐๓)

เมื่อพิจารณาตามสภาพความเป็นเมืองก็จะเห็นว่า กรุงเทพมหานครนอกจากจะเป็น อีกภูมิภาคหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ไม่มีจังหวัดใดมีลักษณะใกล้เคียงแล้วยังเป็น เมืองหลวง

เป็นศูนย์กลางการปกครอง การศึกษาและการบันเทิง เป็นที่รวมของศิลปวิทยาการแบบอย่าง ตะวันตก มีการพาณิชย์ การอุตสาหกรรมและการธนาคารมากเป็นพิเศษกว่าจังหวัดอื่น ๆ ไม่มี จังหวัดใดที่มีความซับซ้อนเท่า (พิทยา สายชู ๒๕๑๒ : ๔) นอกจากนี้ภายในกรุงเทพมหานคร เอง ในสังคมใจกลางมหานครก็ยังมีสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากสังคมใน ชานกรุงเทมหานครซึ่งส่วนใหญ่ยังยึดอาชีพเกษตรกรรม ส่วนสังคมต่างจังหวัดนั้นในเขตอำเภอ เมืองซึ่งมีการคมนาคมติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกได้โดยง่าย มีบริการสาธารณูปโภคต่างต่าง ๆ วิถีการดำเนินชีวิตมีการแข่งขันกันมากกว่าอำเภอในเขตชนบทซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและ เน้นการพึ่งพาอาศัยกัน

ความแตกต่างในภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนี้เองมีผลให้วิถีการ การดำเนินชีวิตและแบบแผนการประพฤติปฏิบัติของคนในแต่ละสังคมต่างกันไปด้วย ดังจะ เห็นได้ จากการวิจัยของ สุนทร โคมิน และ สนิท สมักรการ (๒๕๒๒ : ๔๔) ซึ่งได้ศึกษาค่านิยมของคน ไทยโดยให้ความหมายของค่านิยมว่าหมายถึง ความเชื่ออย่างหนึ่งที่มีลักษณะถาวร เชื่อว่าวิธปฏิบัติบางอย่างหรือเป้าหมายของชีวิตบางอย่างนั้น เป็นสิ่งที่ตนเองหรือสังคมเห็นดีเห็นชอบ สมควร ที่จะยึดถือหรือปฏิบัติมากกว่าวิธปฏิบัติหรือเป้าหมายชีวิตอย่างอื่น ค่านิยมจำแนกเป็น ๒ ชนิดคือ ลักษณะหนึ่ง เป็นค่านิยมที่แสดงวัตถุประสงค์สำคัญในชีวิตของแต่ละบุคคล และอีกลักษณะหนึ่ง เป็น ค่านิยมซึ่งเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่จะ เป็น เครื่องมือ ไปสู่จุดหมาย ค่านิยมทั้งสองลักษณะนี้ มีค่านิยมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อตนเองรวมอยู่ด้วยได้แก่ ความภาคภูมิใจในตนเอง การมีอารมณ์ สงบและความสำรวม การประมาณตนและรักสันโดษ การบังคับตนเอง และการเป็นตัวของตัวเอง (หรือความเชื่อมั่นในตนเอง) ผลการวิจัยในส่วนที่เปรียบเทียบค่านิยมระหว่างชาว เมืองกับชาวชนบท โดยการจัดอันดับความสำคัญพบว่า ชาวเมืองให้ความสำคัญแก่ความภาคภูมิใจในตนเอง และความเชื่อมั่นในตนเองสูงกว่าชาวชนบทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนอีก ๓ ลักษณะไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

สกินเนอร์ (Skinner ๑๙๗๑ : ๑๐๑-๑๒๔) ให้ความสำคัญแก่สิ่งแวดล้อมหรือวัฒนธรรมประเพณีว่าเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขทางสังคม (Social contingencies) ให้แก่เด็กใน สังคมนั้นตั้งแต่เกิด และเงื่อนไขทางสังคมนี้เองที่เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคม โดย พ่อแม่จะเป็นผู้สอนให้เด็กทราบถึงแนวทางการปฏิบัติตนในสังคม และเซียร์ (Sears ๑๙๔๗ : ๑๑) เชื่อว่าแบบแผนของการอบรมเลี้ยงดูบุตรจะแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมและขนบธรรม-

นิยมประเพณีของแต่ละสังคม และเพราะว่าสังคมมีส่วนสำคัญในการบ่มนุษย์ให้แตกต่างกัน ตาม
 ความเชื่อว่าจะอยู่ในสังคมใด (Wright ๑๙๗๕ : ๒๔-๓๐) ดังนั้นคนที่อยู่ในภูมิภาคหรือสภาพ
 ความเป็นเมืองต่างก็ย่อมได้รับเงื่อนไขทางสังคมต่างกัน และมีผลให้แบบแผนของการประพฤติ
 ปฏิบัติแตกต่างกันไปด้วย จึงเป็นแนวทางในการตั้งสมมติฐานการวิจัยว่า พฤติกรรมจริยธรรม
 และแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองจะแตกต่างกันไปตามภูมิภาคและสภาพความเป็นเมือง

๕. อาชีพหลักของครอบครัว

เซียร์ (Sears ๑๙๕๐ : ๑๐๔-๑๑๔) กล่าวว่า บิดามารดามีบทบาทสำคัญยิ่งในการ
 อบรมเลี้ยงดูเด็กให้เป็นสมาชิกที่มีพฤติกรรมเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม และเน้นว่าสิ่งแวดล้อม
 ทางสังคมที่เด็กได้รับตั้งแต่แรกเกิดมีส่วนเชื่อมโยงมาจากฐานะ เศรษฐกิจสังคมและระดับการศึกษา
 ของบิดามารดาที่มีผลต่อบุคลิกภาพของลูก กล่าวคือบิดามารดาที่มีฐานะ เศรษฐกิจและสังคมต่างกัน
 จะมีแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูบุตรต่างกันด้วย และเนื่องจากครอบครัวเป็นสถาบันแรกทางสังคม
 ที่ทำหน้าที่ปลูกฝังและถ่ายทอด (Internalize, Transmit) จริยธรรมให้แก่สมาชิกในปฐมวัย
 ในบางกรณีอาจจะทำหน้าที่นี้ไปจนกระทั่งสมาชิกผ่านพ้นวัยนี้ไปจนเป็นผู้ใหญ่ในสังคมด้วย พ่อแม่
 หรือสมาชิกผู้ใหญ่ในครอบครัวจะทำหน้าที่ปลูกฝัง อบรมโดยตรงหรือเป็นครั้งคราว หรืออาจทำตัว
 เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่สมาชิกผู้เยาว์โดยตรงและโดยอ้อม แต่มิได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะ
 ทำหน้าที่ได้เหมือนกัน และถ่ายทอดจริยธรรมแบบเดียวกันเสมอไป ทั้งนี้เพราะความแตกต่าง
 ทางฐานะ เศรษฐกิจและสังคมของแต่ละครอบครัว (อำนาจ ทะพิงค์แก และ ชัยันต์ วรรณะภูติ
 ๒๕๒๒ : ๒๔-๓๓)

เนื่องจากอาชีพเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อความเชื่อ แนวคิด ทัศนคติ ค่านิยม
 และบุคลิกภาพของบุคคล เพราะว่าคุณค่าใช้เวลาส่วนใหญ่ในชีวิตประจำวันของคุณไปกับพฤติ-
 กรรมที่เกี่ยวกับอาชีพของคุณ (สุนทร โดมิน ๒๕๒๒ : ๑๔๓) ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ
 ริวตัน อัสวานิชย์ (๒๕๒๓ : ๔๔-๕๖) ซึ่งเปรียบเทียบความมีวินัยในตนเอง และความซื่อสัตย์
 ของเด็กไทย ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่างกัน จำนวน ๔๕๖ คน เครื่องมือที่ใช้คือ
 แบบทดสอบวินัยในตนเอง และแบบทดสอบความซื่อสัตย์ ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่ผู้ปกครองมี
 อาชีพต่างกันมีวินัยในตนเองแตกต่างกัน โดยเด็กที่ผู้ปกครองมีอาชีพเกษตรกรรมมีวินัยในตนเอง
 มากกว่าเด็กที่ผู้ปกครองมีอาชีพค้าขาย รับราชการ นักธุรกิจ หรือรับจ้าง และเด็กที่ผู้ปกครอง
 มีอาชีพรับราชการมีวินัยในตนเองมากกว่าเด็กที่ผู้ปกครองมีอาชีพรับจ้าง

ส่วน อรพินท์ นาคประดิษฐ์ (๒๕๑๔ : ๖๑-๖๓) ได้ศึกษาลักษณะคุณธรรมแห่งพลเมืองดี โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ในจังหวัดยะลา จำนวน ๒๕๕ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามวัดคุณธรรมแห่งพลเมืองดี ซึ่งประกอบด้วยความซื่อสัตย์ ความอดทน ความรับผิดชอบ และความรู้จักกาลเทศะ ลักษณะแบบสอบถามมุ่งวัดพฤติกรรม โดยให้ตอบประเมินค่าตัวเองออกมา ๔ ระดับ ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับรายได้ของผู้ปกครองพบว่า นักเรียนที่ผู้ปกครองมีรายได้ต่างกัน มีคุณธรรมแห่งพลเมืองดีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การวิจัยของ กรรณา กิจขยัน (๒๕๑๗ : ๘๓) ซึ่งศึกษาถึงอิทธิพลของอาชีพผู้ปกครอง ที่มีต่อความมีวินัยแห่งตนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๓๐๐ คน เป็นชาย ๑๗๓ คน หญิง ๑๒๗ คน พบว่านักเรียนที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกันมีวินัยแห่งตนต่างกัน โดยนักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพรับจ้างและอื่น ๆ อาชีพค้าขาย และอาชีพรับราชการ มีวินัยแห่งตนสูงกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพกสิกรรม ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพรับจ้างและอื่น ๆ อาชีพค้าขาย และอาชีพรับราชการ มีวินัยแห่งตนไม่แตกต่างกัน

นอกจากนี้การศึกษาของ ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (๒๕๒๓ : ๖๔-๘๒) ซึ่งเคยอ้างถึงมาแล้วได้พบว่า ระดับการศึกษาและอาชีพของบิดามารดา มิได้มีผลต่อความแตกต่างทางค่านิยมในด้านความสำเร็จและความภาคภูมิใจในตนเอง แต่มีผลต่อค่านิยมในด้านความสันโดษ โดยพบว่าเยาวชนที่มีบิดามารดาเป็นผู้มีการศึกษาและประกอบอาชีพระดับต่ำ จะมีค่านิยมความสันโดษสูงกว่าเยาวชนที่บิดามารดามีการศึกษาประกอบอาชีพระดับสูงกว่า

โดยสรุปความแตกต่างในลักษณะอาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม มีผลทำให้แบบและวิถีการดำเนินชีวิตและการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน ซึ่งเป็นผลให้บุคคลมีพฤติกรรมแตกต่างกันไปตามความเชื่อของกลุ่มตน จึงเป็นแนวทางในการตั้งสมมติฐานการวิจัยครั้งนี้ว่า พฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองจะแตกต่างกันไปตามอาชีพหลักของครอบครัว

สมมติฐานการวิจัย

พฤติกรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเอง ตามคำรายงานของนักเรียนครูและผู้ปกครอง มีความแตกต่างกันเมื่อพิจารณาตามตัวแปรต้น ๖ ตัวแปร คือ เพศ ศาสนา สถานภาพ สภาพความเป็นเมือง ภูมิภาค และอาชีพหลักของครอบครัว

ขอบเขตการวิจัย

๑. กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาได้แก่ นักเรียน ครูและผู้บริหาร โดยนักเรียนเลือกเฉพาะกลุ่มชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ มัธยมศึกษาปีที่ ๔ จากพื้นที่ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร จำนวน ๓,๐๐๐ คน รายละเอียดดังนี้

๑.๑ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ มัธยมศึกษาปีที่ ๔ ระดับชั้นละ ๑๒๐ คน ต่อภูมิภาค รวมทั้งสิ้น ๑,๘๐๐ คน

๑.๒ ครู จำนวน ๑๒๐ คน ต่อภูมิภาครวมทั้งสิ้น ๖๐๐ คน

๑.๓ ผู้ปกครอง จำนวน ๑๒๐ คน ต่อภูมิภาค รวมทั้งสิ้น ๖๐๐ คน

๒. นักเรียน ครู และผู้บริหาร เลือกจากโรงเรียนเดียวกัน

๓. พฤติกรรมต่อตนเอง เป็นพฤติกรรมเจตนาที่ผ่านกระบวนการตัดสินใจของผู้กระทำแล้วว่าเป็นพฤติกรรมที่ดี ที่ถูกสำหรับตน และเป็นพฤติกรรมที่ตนควรกระทำในสถานการณ์หนึ่งๆ ครอบคลุมกลุ่มพฤติกรรมสำคัญ ๓ กลุ่ม คือ

๓.๑ การควบคุมตนเองได้แก่ การระงับความอยากและการต้านทานสิ่งยั่วยุ การแสดงอารมณ์อย่างไม่ปิดบัง ความรู้ตัวไม่ประมาท ความมีวินัยต่อตนเอง ความขยันหมั่นเพียร ความพอใจในตนเอง การตั้งมาตรฐานตนเอง และการมุ่งเกี่ยวกับอบายมุข

๓.๒ การประเมินตนเอง ได้แก่ การสำรวจตนเอง การให้คุณค่าตนเอง ความภาคภูมิใจในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง ความรู้สึกผิด และความละอายใจ

๓.๓ การปฏิบัติต่อตนเอง ได้แก่ การให้รางวัลตนเอง การปลอบใจตนเอง การลงโทษตนเอง การรักษาสุขภาพตนเอง การปรุงแต่งร่างกาย และการปรับปรุงตนเอง

๔. ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่

๔.๑ ตัวแปรต้น มี ๖ ตัวแปร ดังนี้

๑) เพศ จำแนกเป็น เพศชาย เพศหญิง

๒) ศาสนา จำแนกเป็น ศาสนานานพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

๓) สถานภาพ จำแนกเป็น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มัธยมศึกษา

ที่ ๓ มัธยมศึกษาปีที่ ๔ ครู และผู้บริหาร

๔) สภาพความเป็นเมือง จำแนกเป็น ใจกลางมหานคร ชานมหา-

นคร อำเภอเมือง และอำเภอชนบท

๔) ภูมิภาค จำแนกเป็น ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร

๖) อาชีพหลักของครอบครัวหมายถึง อาชีพที่ทำรายได้ส่วนใหญ่ให้กับครอบครัว จำแนกเป็น ข้าราชการ ผู้ใช้แรงงาน ธุรกิจการค้า และลูกจ้างเอกชน

๔.๒ ตัวแปรตาม ได้แก่ พฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรม ต่อตนเองตามคำรายงานของนักเรียน ครู และผู้ปกครอง

ข้อจำกัดของการวิจัย

๑. การเก็บรวบรวมข้อมูล แม้ว่าจะพยายามรวบรวมจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก แต่ก็ยังได้ข้อมูลไม่ครบตามจำนวนที่ตั้งเป้าหมายไว้ เนื่องจากความจำกัดในเรื่องเวลา

๒. กลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองส่วนใหญ่ ผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลจากผู้ปกครองโดยตรง จึงต้องฝากแบบสำรวจแก่นักเรียนที่เป็นตัวอย่างนำไปชี้แจงให้ผู้ปกครองทำที่บ้าน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

พฤติกรรมจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมเจตนาที่ได้ผ่านกระบวนการตัดสินใจของผู้กระทำแล้วว่าเป็นพฤติกรรมที่ดี ที่ถูก สำหรับตน และเป็นพฤติกรรมที่ตนควรกระทำในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ซึ่งสามารถตัดสินใจได้ว่า ดี ไม่ดี ถูก ไม่ถูก ควร ไม่ควร

พฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเอง หมายถึง พฤติกรรมเจตนาที่ได้ผ่านกระบวนการตัดสินใจของผู้กระทำแล้วว่าเป็นพฤติกรรมที่ดี ที่ถูกสำหรับตน และเป็นพฤติกรรมที่ตนควรกระทำต่อตนเองในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ซึ่งสามารถตัดสินใจได้ว่า ดี ไม่ดี ถูก ไม่ถูก ควร ไม่ควร

แนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเอง หมายถึง คำตอบที่ได้จากตัวอย่างว่าจะทำหรือไม่ถ้ามีโอกาส และคิดว่าคนอื่นจะทำหรือไม่ถ้ามีโอกาส ที่จะกระทำต่อตนเองที่เกี่ยวกับการควบคุมตนเอง การประเมินตนเอง และการปฏิบัติต่อตนเอง

คำรายงาน หมายถึง คำตอบที่ได้จากการตอบแบบสำรวจของตัวอย่าง

นักเรียน หมายถึง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ มัธยมศึกษาปีที่ ๕
ปีการศึกษา ๒๕๒๕ ซึ่งลุ่มจากจังหวัดตัวแทนในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก
เฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร

ครู หมายถึง ครูที่สอนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งลุ่มจากจังหวัด
ตัวแทนในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร

ผู้ปกครอง หมายถึง บิดามารดา หรือผู้ที่ดูแลนักเรียนในกรณีที่ไม่มีบิดามารดา หรือ
ผู้ปกครองอยู่ห่างไกล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ช่วยให้ทราบสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเอง และแนวโน้ม
พฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเองของนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ว่าเป็นอย่างไรในปัจจุบัน

๒. ข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยจะเป็นพื้นฐานสำหรับวางแผนจัดการศึกษาและกิจกรรม
อื่น ๆ เพื่อปรับปรุงพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทย

๓. ข้อมูลที่ได้จะเป็นแนวทางในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนจริยศึกษาในสถาน
ศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทย

๔. ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ในการแนะแนวเพื่อพัฒนาจริยธรรมของบุคคลในสังคม

๕. เป็นแนวทางสำหรับการศึกษา และวิจัยต่อของผู้สนใจทั้งทางด้านจริยศึกษา
จิตวิทยาการศึกษา และอื่น ๆ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย